

สุนทรียภาพในบทโขน เรื่องรามเกียรติ์ Aesthetics of the Ramayana Masked Play Scripts

อังคณา ศิริวัฒน์*
Aungkana Siriwat

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ วิเคราะห์ สุนทรียภาพในบทโขนเรื่องรามเกียรติ์และเปรียบเทียบวรรณศิลป์ระหว่างบทโขนแบบโบราณกับแบบปัจจุบัน โดยมุ่งศึกษาวิเคราะห์สุนทรียภาพในบทโขนของสำนักการสังคีต กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม จำนวน 45 ตอน และเปรียบเทียบถึงความแตกต่างระหว่างบทโขนพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6 จำนวน 6 ตอน กับบทโขนปัจจุบัน โดยใช้การวิเคราะห์แบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า สุนทรียภาพในคำของบทโขน เกิดจากการสัมผัสพยัญชนะซึ่งมีทั้ง 7 ประเภทและสัมผัสสระมีทั้ง 6 ประเภท การสัมผัสที่พบมากที่สุด คือ การสัมผัสพยัญชนะแบบคู่ และสัมผัสสระแบบเคียง ส่วนสุนทรียภาพในคำรองลงมา คือ การสัมผัสพยัญชนะแบบเทียบคู่ ส่วนการสรรคำที่พบมากที่สุด คือการใช้คำหลากหลาย การเล่นคำที่พบมาก คือการซ้ำคำ ส่วนสุนทรียภาพในความที่เกิดจากการใช้ภาพพจน์ ที่พบมากที่สุด คือ อุปมา รองลงมา คือ นามนัย โวหารที่พบมากที่สุด คือ บรรยายโวหาร รองลงมา คือ พรรณนาโวหาร ส่วนรสวรรณคดีทางสันสกฤตมีครบทั้ง 9 รส รสวรรณคดีที่พบมากที่สุด คือ รุทรส รองลงมา คือ อัปสรุทรส

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบวรรณศิลป์ระหว่างบทโขนแบบโบราณกับแบบปัจจุบัน แบ่งเป็น 2 ด้าน พบว่าด้านเนื้อเรื่อง บทโขนโบราณดำเนินเรื่องตาม คัมภีร์รามายณะของพระวาลมิกิพรหมฤๅษี ฉบับภาษาอังกฤษ ส่วนบทโขนปัจจุบันดำเนินเรื่องตามบทพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ในรัชกาลที่ 1, รัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 6 ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์มาจาก รามายณะ ฉบับสันสกฤต จึงมีความแตกต่างกันในชื่อของตัวละคร บทบาทและเนื้อเรื่องบางช่วงบางตอน บทโขนปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนถ้อยคำ สำนวน ลักษณะคำประพันธ์ ย่อเนื้อเรื่องให้กระชับขึ้น นอกจากนี้ยังมีการเพิ่มบททำ บทตลก และสอดแทรกความรู้ ด้านสุนทรียภาพ บทโขนโบราณมีการใช้สัมผัสพยัญชนะ 6 แบบ สัมผัสสระ 5 แบบ มีการเล่นเสียงวรรณยุกต์ มีการสรรคำด้วยการใช้คำหลากหลาย เล่นคำด้วยการใช้คำซ้ำ การซ้ำคำ การใช้คำสลับที่ การใช้คำพ้องภาพพจน์โวหารมี 4 แบบ และรสวรรณคดีมี 7 รส ส่วนบทโขนปัจจุบันมีการใช้สัมผัสพยัญชนะ 7 แบบ สัมผัสสระ 5 แบบ มีการเล่นเสียงวรรณยุกต์ การสรรคำด้วยการใช้คำหลากหลาย การเล่นคำด้วยการใช้คำซ้ำ การซ้ำคำ การใช้คำสลับที่ การใช้คำพ้อง โวหารภาพพจน์มี 6 แบบ รสวรรณคดีมี 7 รส นอกจากนี้แล้วบทโขนปัจจุบันได้มี

* นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

การใช้วาทศิลป์ ที่เหมาะกับยุคสมัยและสถานการณ์
ดังนั้น จึงทำให้บทโชนมีสุนทรียภาพทางภาษาที่มี
คุณค่ายิ่ง

คำสำคัญ : บทโชน สุนทรียภาพ วรรณศิลป์ รามเกียรติ์
รศวรรณคดี

Abstract

This thesis aimed to analyze aesthetics in the Ramayana masked play scripts, and to compare between old-styled and current-styled literatures . The research focused on analyzing the aesthetics in the 45 masked play scripts issued by the Office of Performing Arts, Fine Arts Department, the Ministry of Culture, and on comparing the differences between the 6 masked play scripts written by King Rama VI and present ones in both the stories and their aesthetics. The thesis was analyzed in descriptive analysis. The results found that the aesthetics in wording was caused by 7 rhyming consonants 6 rhyming vowels. Rhythms mostly found were paired- rhyming consonants and available rhyming vowels while the runners-up were paired-compared rhyming consonants. As for selected words mostly found were various kind words, and playing-on words mostly found were repeated words. The aesthetics in context mostly found was metaphor while metonymy was a runner-up. The phrase mostly found was descriptive phrase with a runner-up vivid descriptive phrase. While literary taste in the scripts found were 9 kinds of Sanskrit literary taste. The literary taste mostly found

was anger taste while the runner-up was exiting taste. From the comparison between old-styled and current-styled scripts, the research found 2 sides : subject and aesthetics matters. In the subject matter of the old-styled scripts, it followed the epic Ramayana written by Valmiki in English, while the current-styled scripts were from the royal literary works called the epic Ramakian written by King Rama 1, 2 and 6 from the Sanskrit Ramayana. In the current-styled scripts, there were adjustments of wording, idioms, the styles of poetry writing, story shortening and omission of subject matter; besides, more dancing, comedy and inserted knowledge were added, so, there were differences of the names and roles of the characters, and of the story in some chapters. In the aesthetics matter of the old-styled scripts, there were 6 rhyming consonants and 5 rhyming vowels while the current-styled scripts, there were 7 rhyming consonants and 5 rhyming vowels, but both had the same sound tones consonants, selected words, playing-on words by using various kind words, repeated words, word repetition, word switching and synonyms. For the sake of the image s of rhetoric phrases, there were 4 types in the old-styled scripts while there were 6 in the current-styled ones. There were 7 literary tastes in both scripts. Moreover, the current-styled scripts used more polite and chance-suited wording. Anyway, both the old and current-styled scripts showed valuable language image aesthetics.

Keywords : Masked Play Scripts Aesthetics
Literature Ramayana Literary taste

บทนำ

โขนเป็นศิลปะการแสดงอย่างหนึ่งที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ โขนเป็นการแสดงที่สื่อสารด้วยการรำ การพากย์ และการร้อง โดยใช้ผู้แสดงที่สวมหัวโขน โขนเป็นแหล่งรวมศิลปะด้านจิตรศิลป์หลายแขนงครบถ้วน ด้วยองค์ประกอบแห่งความงาม กล่าวคือบทกลอนดี ร้องดี ดนตรีเพราะ รำงาม เต้นงาม ตามแบบแผน มีตัวละครครบถ้วนตามท้องเรื่องและเครื่องแต่งกายงาม นับว่าเป็นแบบแผนหรือจารีตในการแสดงโขนที่ยึดถือและปฏิบัติติดต่อกันมา

การแสดงโขนนิยมใช้วรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งรามเกียรติ์มาจากวรรณคดีสันสกฤตเรื่องรามายณะ ของอินเดียที่นับถือพระอิศวร พระนารายณ์ พระศิวะ ซึ่งเป็นมหาเทพ คนไทยจึงได้รับอิทธิพลมาด้วยและเชื่อกันว่าการได้ดูการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์จะได้รับพรจากองค์เทพเป็นมงคลอันประเสริฐ ส่งผลให้สำเร็จในสิ่งที่ปรารถนาประกอบกับเนื้อเรื่องให้แง่คิด ว่า ธรรมะย่อมชนะอธรรม และเพื่อให้ผู้ชมตั้งมั่นอยู่ในความดี ศิลปะแห่งการเล่นโขนได้วิวัฒนาการและวิวัฒนาการมาจากการเล่นชักนาคดึกดำบรรพ์ ได้ทำต่อสู ทำรำ ทำเต้น มาจากบางส่วนของการเล่น การเล่นเกมกระบองซึ่งผู้เล่นหนึ่งนำมาเล่นก่อน และได้ศิลปะของการเล่นหนึ่งมาใช้ เช่น คำพากย์ คำเจรจา หน้าพาทย์ เพลง ดนตรี ตลอดจนได้ท่าเต้นของผู้เซ็ดหนึ่งมาอีกด้วย ศิลปะประเภทนี้ต้องสวมหัวปิดศีรษะไม่สามารถพูดและขับร้องด้วยตนเองได้ จึงต้องมีผู้พูดแทนซึ่งเรียกว่า ผู้พากย์และเจรจา โดยนำเอาคำพากย์และคำเจรจาของการเล่นหนึ่งมาใช้ ครั้นต่อมาได้ปรับปรุงให้ผู้แสดง ซึ่งสมมุติเป็นเทพบุตร เทพธิดาและมนุษย์ชายหญิงสวมแต่เครื่องประดับศีรษะไม่ต้องปิดหน้าทั้งหมด แต่ถึงแม้ผู้แสดงโขนที่สวมเครื่องประดับศีรษะเปิดหน้าสามารถพูดเองได้ ก็ยังคงรักษาประเพณีเดิมไว้

คือต้องมีผู้พากย์เจรจาแทน เว้นแต่ถ้าขีบางองค์และตัวละครที่เจรจาเอง (ธนิต อยู่โพธิ์ 2538 : 29)

โดยเหตุที่เรื่องรามเกียรติ์เป็นเรื่องที่ยาว ไม่สามารถแสดงให้จบในวันเดียวได้ จึงมีการแบ่งเรื่องราวที่จะนำออกแสดงเป็นตอน ๆ ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ราชกวีในราชสำนักได้ช่วยกันปรับปรุงประพันธ์คำพากย์ คำเจรจาให้ไพเราะสละสลวยขึ้น คำพากย์และคำเจรจางานตอน พระมหากษัตริย์ได้ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นด้วยพระองค์เอง เช่น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระราชนิพนธ์บทพากย์ ตอนนางลอย ไว้อย่างไพเราะ เป็นต้น ศิลปะการเล่นโขนภายในราชสำนักจึงมีความงดงามยิ่ง การจัดท่าบทโขนในแต่ละครั้งผู้ประพันธ์ต้องจินตนาการโดยอาศัยบทระดูที่มีมาแต่โบราณเป็นหลัก วางโครงเรื่องก่อนแล้วนำมาเติมองค์ประกอบต่าง ๆ ให้สมบูรณ์ ทั้งคำพากย์ คำร้อง คำเจรจา การดำเนินเหตุการณ์เป็นไปตามบทพระราชนิพนธ์ เรื่องรามเกียรติ์ ในรัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 6

บทโขนมีการติดต่อเนื้อความให้กระชับ กระชับรัด เพื่อให้การแสดงเกิดความกระชับเหมาะกับเวลาที่ต้องการ และเพื่อให้คนดูเข้าใจง่าย ไม่เบื่อ ส่วนการใช้ภาษาก็ต้องคำนึงถึงผู้ดูโขนด้วยว่าเป็นคนกลุ่มใด หากเป็นชาวบ้านทั่วไปภาษาที่ใช้เป็นภาษาที่เข้าใจง่าย ถึงแม้ว่าบทโขนจะมีการดัดแปลงอย่างไร แต่ใจความสำคัญก็ยังคงไว้ตามเดิม เพื่อให้คงไว้ซึ่งความไพเราะ สวยงาม ถูกต้องตามแบบแผนที่มีมาแต่โบราณ การแสดงโขนใช้คำพากย์กับคำเจรจาดำเนินเรื่องโดยตลอดทั้งการเล่าเรื่อง คำพูดของตัวโขน การแสดงอารมณ์และกิริยาอาการต่าง ๆ คนพากย์และเจรจาต้องมีความเข้าใจแจ่มแจ้งในเรื่องราวและวิธีการแสดงในตอนนั้น ๆ รู้จักใช้ปฏิภาณที่จะเจรจาถูกเรื่องราวและมีสัมผัสอย่างร้ายยาว คำพากย์เป็นบทประพันธ์ประเภทกาพย์ยานี 11 กับกาพย์ฉบัง 16 ไม่ว่าพากย์ชนิดใด ๆ ตะโพนจะต้องตีรับทำให้งดงามทักตึงตามแล้วพวกคนแสดงภายในโรงก็ร้องรับด้วยคำว่า “เพี้ย” พร้อม ๆ กันทุกบท (มนตรี ตราโมท 2530 : 147)

บทโขน ไม่ว่าจะเป็น คำพากย์ คำร้อง คำเจรจา จะมีความไพเราะน่าฟัง ซึ่งส่วนหนึ่งจะมาจากน้ำเสียงของผู้พากย์และนักร้อง อีกส่วนหนึ่งมาจากการใช้คำ ความที่ปรากฏความไพเราะเหล่านี้คือสุนทรียภาพทางภาษาเป็นความงามทางภาษาที่สื่อความหมาย ความรู้สึก ความประทับใจสู่ผู้ฟัง

จะเห็นได้ว่าการแสดงโขนแต่ละครั้งจะมีองค์ประกอบหลายประการ มีความพิถีพิถันละเอียด ประณีตทุกขั้นตอนไม่ว่าจะเป็นการออกท่าทาง การรำ การเต้น การต่อสู้ การแต่งตัว เพลงหน้าพาทย์ ฉาก และโดยเฉพาะบทโขนที่ช่วยให้การแสดงโขนดำเนินเรื่องไปตามที่ต้องการ การแสดงโขนจึงมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยสนใจศึกษาสุนทรียภาพที่ปรากฏในบทโขน เรื่องรามเกียรติ์ ที่ทำให้เกิดวรรณศิลป์ โดยเห็นว่าการศึกษาในเรื่องดังกล่าวจะทำให้มองเห็นความงามของภาษาในเชิงวรรณศิลป์ ที่ส่งเสริมให้บทโขนมีความประณีต ไพเราะสัมพันธ์กับการแสดงโขน ซึ่งมีความสวยงามและเป็นศิลปะชั้นสูงของไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์สุนทรียภาพในบทโขนเรื่องรามเกียรติ์
2. เพื่อเปรียบเทียบวรรณศิลป์ระหว่างบทโขนแบบโบราณกับแบบปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาด้านสุนทรียะจากเอกสารที่เรียกว่า บทโขน ของสำนักการสังคีต กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม จำนวน 45 ตอน และรามเกียรติ์บทร้องและบทพากย์พระราชนิพนธ์ ในรัชกาลที่ 6 จำนวน 6 ตอน เปรียบเทียบกับบทโขนปัจจุบันจำนวน 6 ตอน โดยใช้การวิเคราะห์แบบพรรณนาวิเคราะห์ แล้วนำเสนอประกอบการยกตัวอย่าง ในหัวข้อ ต่อไปนี้

1. วิเคราะห์สุนทรียภาพในคำ ประกอบด้วย
 - 1.1 เสียงของคำ
 - 1.2 การสรรคำ
 - 1.3 การเล่นคำ
2. วิเคราะห์สุนทรียภาพในความประกอบด้วย
 - 2.1 โวหารภาพพจน์
 - 2.2 รสวรรณคดี
3. วิเคราะห์วรรณศิลป์ที่ปรากฏในบทโขนแบบโบราณเปรียบเทียบกับแบบปัจจุบัน ในด้านเนื้อเรื่องและด้านสุนทรียภาพ ซึ่งประกอบด้วย สุนทรียภาพในคำและสุนทรียภาพในความ
4. ประมวลผลและนำเสนอผลที่ได้จากการวิเคราะห์
5. สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

นำเสนอเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์สุนทรียภาพในบทโขนเรื่องรามเกียรติ์ พบว่าในบทโขน ประกอบไปด้วย

1. สุนทรียภาพในคำ
 - 1.1 เสียงของคำ

บทโขนมีสัมผัสพยัญชนะ 7 แบบ

ได้แก่ แบบคู่, แบบเทียบคู่, แบบเทียม

รถ, แบบเทียบรถ, แบบทบทคู่, แบบแทรกคู่, แบบแทรกรถ สัมผัสสระ 6 แบบได้แก่ แบบเคียง, แบบเทียบเคียง, แบบทบทเคียง, แบบเทียมแอก, แบบแทรกเคียง, แบบแทรกแอก

1.2 การสรรคำ ได้แก่ การใช้คำหลากหลาย, การกลายเสียง

1.3 การเล่นคำ ได้แก่ การใช้คำซ้ำ, การซ้ำคำ, การใช้คำพ้อง, การใช้คำสลับที่, การใช้คำต่างระดับ

2. สุนทรียภาพในความ

2.1 โวหารภาพพจน์ได้แก่ อุปมา, อุปลักษณ์, สัทพจน์, อธิพจน์, นามนัย, สัญลักษณ์, บุคลาธิษฐาน,

ปรพากย์

2.2 ไวหาร ได้แก่ บรรยายไวหาร, พรรณนา-
ไวหาร, อุปมาไวหาร, สาธกไวหาร, เทศนาไวหาร

2.3 รสวรรณคดี 9 รส ได้แก่ ศานตรส,
วีรรส, สิงคารรส, รุทธรส, พิกัดสรส, ภยานกรส,
อัปภูตรส, กรุณารส, หาสยรส

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบวรรณศิลป์
ระหว่างบทโขนแบบโบราณกับแบบปัจจุบัน พบว่า

ด้านเนื้อเรื่อง

1. การเปลี่ยนแปลงลักษณะคำประพันธ์ โดย
ปรับเปลี่ยนจากบทกลอนเป็นบทเจรจา

2. การแก้ไข ดัดแปลงบทโขนด้วยการตัด
เนื้อเรื่องบางส่วนออก

3. การเปลี่ยนแปลงเนื้อเรื่อง เช่น ตอนเผา
ลังกา บทโขนโบราณทศกัณฐ์ให้จับหนุมานไปแล้ว
เผาทางแต่ปัจจุบันหนุมานออกอุบายให้ทศกัณฐ์เผาทางตน
เป็นต้น

4. การเปลี่ยนแปลงการดำเนินเรื่อง ให้มี
ความกระชับขึ้น เช่น ตอนพระรามตามกวางแต่เดิม
กว่ามารีศจะยินยอมแปลงกาย ใช้เวลานาน แสดงถึง
ความไม่เต็มใจ แต่ในปัจจุบันมารีศจะรีบแปลงกายทันที

5. ย่อ คำพากย์ คำร้อง ให้สั้นกว่าเดิม

6. การเริ่มเรื่องและจบเรื่อง ในเหตุการณ์
ที่ต่างกัน

7. จำนวนตัวละครที่ต่างกันและมีบทบาท
หน้าที่ต่างกัน

8. เพิ่มบทกลอน บทเพลง เพื่อให้ตัวละคร
ได้รำยรำ

ด้านสุนทรียภาพ

1. การเปลี่ยนแปลงคำศัพท์ทางภาษา เช่น
บทโขนโบราณใช้คำว่า กระสัง เปลี่ยนเป็น จับหรือถือ และ
คำว่า สมองพระเดชพระคุณ เปลี่ยนเป็น ทดแทนบุญคุณ
คำว่า แลกลาน เป็น แผลกลาน เป็นต้น

2. การเปลี่ยนแปลงข้อความหรือประโยค เช่น

บทโขนโบราณกล่าวว่า นอกนั้นไว้เป็นพนักงานของหลาน
เองเปลี่ยนเป็น นอกนั้นไว้เป็นหน้าที่ของหลานเอง และ
บางคำที่ไม่สุภาพ บทโขนปัจจุบันก็มีการตัดออกไป

3. การเปลี่ยนแปลงสำนวนภาษา บทโขนปัจจุบัน
มีการใช้วาทศิลป์โดยการใส่จริตในตัวละครมากขึ้น และ
ใช้ภาษาร่วมสมัยเหมาะกับสถานการณ์

4. การเปลี่ยนแปลง คำซ้ำ ซึ่งแต่เดิมใช้
เครื่องหมาย ๆ (ไม้ยมก) เปลี่ยนเป็นกล่าวซ้ำในคำนั้น ๆ

5. รสวรรณคดีที่ปรากฏในบทโขนอยู่ใน
สถานการณ์ที่ต่างกัน

สรุปและอภิปรายผล

ผลการวิจัยเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ที่ 2 ข้อ
ดังนี้

1. การวิเคราะห์สุนทรียภาพในบทโขนเรื่อง
รามเกียรติ์

ด้านสุนทรียภาพในคำของบทโขนจะเกิดจาก
การสัมผัสซึ่งมีทั้งสัมผัสพยางค์ครบทั้ง 7 แบบและ
สัมผัสสระครบทั้ง 6 แบบ การสัมผัสที่พบมากที่สุด
คือ การสัมผัสพยางค์แบบคู่ และสัมผัสสระแบบเคียง
ซึ่งมีทุกวรรคตามแบบฉันทลักษณ์ของการแต่งคำประพันธ์
ส่วนสุนทรียภาพในคำรองลงมา คือ การสัมผัสพยางค์
แบบเทียบคู่ ส่วนสุนทรียภาพในคำซึ่งเกิดจากการ
สรรคำที่พบมากที่สุด คือ การใช้คำหลากหลาย เรียกชื่อ
ตัวละคร รองลงมา คือ การซ้ำคำซึ่งมักปรากฏในคำพากย์
ในลักษณะของกลบทศิริวิบุลยคติ ผลนี้สอดคล้องกับ
ชลดา ศิริวิทย์เจริญ (2519) เรื่องการศึกษาลีลาศิลปะเพลงพยางค์
ในแนวสุนทรียศาสตร์ ในเรื่องการใช้คำประพันธ์ด้วยการ
เล่นเสียงสัมผัสพยางค์ สัมผัสสระ เล่นเสียงวรรณยุกต์
และการเล่นคำหลายชนิด ซึ่งทำให้บทประพันธ์มีความ
แปลกใหม่น่าสนใจ

ส่วนสุนทรียภาพในความ จะเกิดจากการใช้
ภาพพจน์ที่พบมากที่สุด คือ อุปมา ด้วยการเปรียบเทียบ
สิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่งเพื่อให้เกิดจินตนาการ แสดงสุนทรียะ

ทางภาษา รองลงมาได้แก่ นามนัย เพื่อให้การใช้คำไม่น่าเบื่อ มีความหลากหลาย ผู้อ่าน/ผู้ชมได้ติดตามและไวยากรณ์ที่พบมากที่สุด คือ บรรยายไวยากรณ์ ซึ่งช่วยในการดำเนินเรื่อง เป็นได้ทั้งคำเจรจา คำร้อง รองลงมา คือ พรรณนาไวยากรณ์และสาธกไวยากรณ์ ซึ่งทำให้ผู้อ่าน/ผู้ชมเกิดอารมณ์สุนทรียะ มีอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตามเกิดภาพพจน์จินตนาการได้เช่นเดียวกัน ส่วนสุนทรีภาพในความคิดที่เกิดจากรสวรรณคดีนั้น บทโขนมีวรรณคดีทางสันสกฤตครบทั้ง 9 รส รสวรรณคดีที่พบมากที่สุดคือ รุทรส รสแห่งความโกรธ เนื่องจากเรื่องราวในรามเกียรติ์เป็นเรื่องของการต่อสู้ระหว่างฝ่ายธรรมะกับฝ่ายอธรรม เมื่อมีเหตุการณ์ที่ทำให้อีกฝ่ายไม่พอใจก็จะโกรธซึ่งเป็นเหตุให้ต้องทำสงครามต่อกัน เมื่อต่อสู้กันก็จะใช้อิทธิฤทธิ์อิณินหารต่าง ๆ ทำให้เกิด อภิวตรสรสของความตื่นเต้นเร้าใจ รองลงมา คือ วีรสรส รสของความกล้าหาญมักจะมีผู้ท้อสาในการรบหรือเสียสละเพื่อปกป้องคนอื่น ๆ และบ้านเมือง ซึ่งผลดังกล่าวสอดคล้องกับ วงเดือน สุขบาง (2524) การศึกษาพระปฐมสมโพธิกถาในแนวสุนทรียะในด้านรสคำและรสความ รสคำที่ปรากฏเกิดจากความหมายของคำและเสียงของคำ ส่วนรสจะเกิดจากรสวรรณคดี 9 รส

2. การวิเคราะห์เปรียบเทียบวรรณศิลป์ระหว่างบทโขนแบบโบราณกับแบบปัจจุบัน

ผลการวิจัยพบการเปลี่ยนแปลงของบทโขนพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6 กับบทโขนในปัจจุบันทั้งด้านเนื้อเรื่องและด้านสุนทรีภาพ ดังนี้

ด้านเนื้อเรื่อง มีการเปลี่ยนแปลงถ้อยคำสำนวนและลักษณะคำประพันธ์ ในบางช่วงบางตอน ซึ่งบทโขนสมัยก่อนจะมีบทบรรยายและบทสนทนาที่ละเอียดมากเมื่อใช้ในแสดงจะทำให้ใช้เวลานานกว่าจะจบในแต่ละตอน ผู้ชมอาจจะเบื่อหน่ายได้ ประกอบกับสมัยนี้มีการนำเสนอความบันเทิงหลายรูปแบบและหลายช่องทาง คนจึงมีทางเลือกมากขึ้น ไม่เหมือนสมัยโบราณที่มีแต่โขนละคร รวมทั้งเวลาที่ใช้ในการเสพบันเทิงมีน้อย การแสดง

โขนจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาวะของการดำเนินชีวิตของคนปัจจุบัน ดังนั้นในการแสดงโขนจึงต้องจัดทำบทให้ทันสมัยขึ้น มีการเลือกเฉพาะบทกลอนที่สำคัญมาเขียนไว้ในบทโขน ปรับเปลี่ยนบทกลอนบางบทเป็นคำเจรจาเพื่อให้เนื้อเรื่องรวบรัดขึ้น ตัดเนื้อหาที่ไม่สำคัญออก เพิ่มบททำให้หน้าสนใจแทรกบทตลก เป็นต้น และแต่เดิมโขนจะแสดงตามเนื้อเรื่องเป็นตอน ๆ ไป แต่ปัจจุบันมีการจัดทำบทที่เน้นเฉพาะตัวละครสำคัญ ๆ เช่น หนุมาน ก็จะเริ่มตั้งแต่กำเนิด บทบาทที่สำคัญจนกระทั่งได้ครองเมือง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าจะแสดงในโอกาสใด จึงทำให้การจัดทำบทโขนมีการนำเสนอที่แตกต่างกันไป ซึ่งลักษณะเช่นนี้จะสอดคล้องกับ พุฒิมาศ พุ่มพวง (2540) ที่วิเคราะห์บทละครรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อนำบทพระราชนิพนธ์มาสร้างเป็นบทละคร ทำให้เห็นความแตกต่างในด้านรายละเอียดของเรื่อง การเปิดเรื่อง การเพิ่มหรือการตัดเหตุการณ์ในเรื่อง

ด้านสุนทรีภาพ พบว่าบทโขนปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงคำศัพท์ทางภาษา โดยคำใดที่ไม่เป็นที่คุ้นหูคนฟังในปัจจุบันก็เลิกใช้ การเปลี่ยนแปลงข้อความหรือประโยค คำที่ไม่สุภาพก็ตัดออกไป มีการเปลี่ยนแปลงสำนวนภาษา แทรกความรู้ สำนวน ไวยากรณ์ที่ทันสมัยกว่าแบบโบราณ มีการใช้วาทีศิลป์โดยการใส่จริตในตัวละครมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามสุนทรีภาพในคำ ด้านการสัมผัสพยัญชนะ สัมผัสสระกับสุนทรีภาพในความด้านไวยากรณ์และวรรณคดียังคงมีอยู่หลากหลายแบบ ซึ่งผลนี้สอดคล้องกับ นิธิอร พรอำไพสกุล (เรื่องสุนทรีภาพในอรรถกถาเวสสันดรชาดก) ในด้านการใช้ภาษาที่สร้างสุนทรีภาพได้แก่ การสรรคำ การใช้ภาพพจน์ การใช้สัญลักษณ์และรสวรรณคดี

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 ครูผู้สอนในรายวิชาภาษาไทยสามารถ

นำผลการวิจัยนี้ไปอ้างอิงและเป็นตัวอย่างในการสอนเรื่องการใช้ภาษา หลักภาษาและวรรณคดี รวมทั้งใช้เป็นข้อมูลให้นักเรียนได้ฝึกเขียนบทโขน

1.2 นักเรียนสามารถใช้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมและพื้นฐานในการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น

1.3 ผู้ที่สนใจสามารถนำไปเป็นแบบอย่างในการวิจัยทางด้านสุนทรียภาพและการศึกษาเชิงเปรียบเทียบของวรรณกรรมและวรรณคดี

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อ

เนื่องจากบทโขนมาจากวรรณคดีเรื่อง รามเกียรติ์ ซึ่งเป็นวรรณคดีที่ทรงคุณค่าและเพื่อให้ศิลปะแขนงนี้ อยู่คู่ประเทศไทย ฉะนั้นสมควรให้มีการศึกษาในด้านอื่น ๆ ดังต่อไปนี้

2.1 หาสรสของปฏิกานกวีในคำเจรจาของบทโขน

2.2 การใช้สำนวน ภาษา ในบทโขนที่สะท้อนภาพสังคม

เอกสารอ้างอิง

จิตรลดา สุวัติกุล. เอกสารการสอนชุดภาษาไทย 7 วรรณคดีวิจารณ์สำหรับครู. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2538.

ชฎารัตน์ สุนทรธรรม. การศึกษาเรื่องรามเกียรติ์สำนวนท้องถิ่นอีสาน. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528.

ดวงมน จิตรจันท. สุนทรียภาพในภาษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : สยาม, 2536.

ธรรมาภิรมย์, รองอำมาตย์เอก หลวง, (ถึก จิตรถึก) ประชุมสำเนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2514.

ธนิศ อยู่โพธิ์. โขน. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : ศูรสภา, 2538.

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. วิเคราะห์วรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2517.

เบญจวรรณ ส่งสมบูรณ์. บทละครเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน : การศึกษาในเชิงวรรณคดีวิเคราะห์. ชลบุรี : วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา. 2540.

พุดมีศ พุ่มพวง. วิเคราะห์บทละครรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2540.

มนตรี ตราโมท. “วิธีพากย์ เจาจาและขับร้อง ในการแสดงโขน” คีตวรรณกรรม. ชมรมศิษย์เก่าจารึกบัณฑิตวิทยาลัย กลุ่มคีตวรรณกรรม ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530.

วงเดือน สุขบาง. การศึกษาพระปฐมสมโพธิกถาในแนวสุนทรียะ. กรุงเทพฯ : ปริญญาพันธ์ ปริญญาการศึกษา มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2524.

ศิลปากร, กรม. กระทรวงวัฒนธรรม. รามเกียรติ์บทร้องและบทพากย์พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กรุงเทพฯ : เอดิสัน เพรส โปรดักส์, 2554.

หทัยวรรณ ไชยะกุล. สุนทรียภาพในวรรณกรรมเอกของไทย. เชียงใหม่ : โครงการตำรา ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2551.

